

до головного вектора пізнання, спрямованого на розв'язання інших теоретичних завдань. З метою вироблення цілісної та фундаментальної доктрини, формування концептуального бачення на сучасному етапі науковцям важливо звернутися до ґрунтовного опрацювання цієї проблематики з позицій загальної теорії держави і права.

Бібліографічні посилання:

1. Луман Н. Социальные системы. Очерк общей теории / пер. с нем. И.Д. Газиева / под ред. Н.А. Головина. СПб.: Наука, 2007. 648 с.
2. Прилуцький С.В. Судова влада в умовах формування громадянського суспільства та правової держави в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук. Київ., 2013. 448 с.
3. Балух В.О. Історія античної цивілізації: в 3-х т. Чернівці: Наші книги, 2007. Т. 2: Стародавній Рим. 848 с.
4. Баронін Д.Б. Правовий статус суду в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2015. 201 с.
5. Суховій М.М. Правовий статус інституту судової влади у контексті судово-правової реформи в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2012. 240 с.
6. Струс-Духнич Т.В. Судова влада в період розбудови громадянського суспільства: теоретико-правові аспекти: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2012. 200 с.
7. Никеров Г.И. Судебная власть в правовом государстве (опыт сравнительного исследования). Государство и право. 2001. № 3. С. 16-20.
8. Всеукраїнське опитування громадян – ставлення до демократичних змін у політичній та суспільній сферах, судової реформи та процесу очищення влади в Україні. Проект USAID «Справедливе правосуддя». Київ: [б. в.], 2016. 69 с.

Боняк Валентина Олексіївна,
завідувач кафедри теорії
та історії держави і права,
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

**ЧИ ПОРУШУЄ ст. 7 ЗАКОНУ УКРАЇНИ “ПРО ОСВІТУ”
КОНСТИТУЦІЙНУ ГАРАНТІЮ ВІЛЬНОГО РОЗВИТКУ,
ВИКОРИСТАННЯ І ЗАХИСТУ РОСІЙСЬКОЇ Й ІНШИХ МОВ
НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН УКРАЇНИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ?**

При підготовці тез цієї доповіді автор поставив за мету з'ясувати чи порушує найбільш обговорювана та дискусійна ст. 7 «Мова освіти» Закону України «Про освіту» (набув чинності 28 вересня 2017 р.) права іншомовних громадян держави в освітньому процесі.

Зміст досліджуваної статті Закону, що набув чинності у вересні 2017 р., і дотепер ще залишається чи не найбільш обговорюваним та дискусійним. Про актуальність цього питання свідчить і те, що:

1) при прийнятті цього Закону народні депутати відклали розгляд статті «Мова освіти» на кілька годин для узгодження позицій усіх фракцій;

2) 28 вересня Міністерством закордонних справ України Закон України "Про освіту" направлено на експертизу до Європейської комісії за демократію через право (Венеціанська комісія), яка 11 грудня 2017 р. надасть свої висновки, зокрема щодо його ст. 7;

3) 12 жовтня 2017 р. це питання стало предметом заслуховування на Парламентській Асамблеї Ради Європи, яка провела термінові дебати щодо мовної статті Закону (із 110 делегатів – членів ПАРЄ, документ підтримали 82 делегати, 11 проголосувати «проти» і 17 «утрималися»). Крім цього, у своїй резолюції Асамблея запропонувала взяти за основу для три принципи, які допоможуть знайти консенсус всім зацікавленим сторонам. Перший із них полягає в тому, що держава може наполягати на вивченні державної мови в освітніх установах усіма, тому що його знання "є фактором соціальної згуртованості та інтеграції"; другий принцип передбачає, що разом із захистом офіційної мови, держава повинна вживати заходів і для захисту мови національних меншин; третій принцип спрямований на відсутність дискримінації [1];

4) це питання залишається предметом обговорень на наукових та науково-практичних заходах, що відбуваються;

5) сьогодні на розгляді у Верховній Раді України знаходяться аж три мовних законопроекти.

Так, чи порушує ст. 7 закону України "Про освіту" конституційну гарантію вільного розвитку використання і захисту російської й інших мов національних меншин України в освітньому процесі? На нашу думку, ні. На користь такого умовиводу свідчить наступне:

1) зміст досліджуваної статті не містить дискримінаційних положень щодо національних меншин України та корінних народів України, зводиться до того, що:

- мовою освітнього процесу в закладах освіти є державна мова;

- держава гарантує кожному громадянину України право на здобуття формальної освіти на всіх рівнях освіти державною мовою в державних і комунальних закладах освіти;

- також держава гарантує особам, які належать до національних меншин України чи до корінних народів України, право на навчання в комунальних закладах освіти для здобуття дошкільної та початкової освіти, поряд із державною мовою, мовою відповідної національної меншини (шляхом створення відповідно до законодавства окремих класів (груп) з навчанням мовою відповідної національної меншини поряд із державною мовою);

- особам, які належать до корінних народів, національних меншин України, гарантується право на вивчення мови відповідних корінного народу чи національної меншини в комунальних закладах загальної середньої освіти або через національні культурні товариства. Цій категорії громадян, а також іноземцям та особам без громадянства створюються належні умови для ви-

вчення державної мови;

- заклади освіти (професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти) забезпечують обов'язкове вивчення державної мови в обсязі, що дає змогу особі провадити професійну діяльність у вибраній галузі з використанням державної мови. За бажанням здобувачів такі заклади освіти створюють можливості для вивчення ними мови корінного народу, національної меншини України як окремої дисципліни;

- держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування, насамперед англійської мови, в державних і комунальних закладах освіти; відповідно до освітньої програми в них можуть викладатися одна або декілька дисциплін двома чи більше мовами – державною мовою, англійською мовою, іншими офіційними мовами Європейського Союзу;

- держава сприяє створенню та функціонуванню за кордоном закладів освіти, у яких навчання здійснюється українською мовою або вивчається українська мова;

- особам з обмеженими можливостями, зокрема таким, які мають порушення слуху, гарантується право на навчання жестовою мовою та на вивчення української жестової мови;

- законодавчо визначено, що особливості використання мов в окремих видах та на окремих рівнях освіти визначаються спеціальними законами [2];

2) Конституційний Суд України (далі – КСУ) у своєму рішенні від 14 грудня 1999 р. у справі за конституційними поданнями 51 народного депутата України про офіційне тлумачення положень статті 10 Конституції України щодо застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування та використання її у навчальному процесі в навчальних закладах України (справа про застосування української мови), ухвалив, що Положення частини першої статті 10 Конституції України, за яким "державною мовою в Україні є українська мова", треба розуміти так, що українська мова як державна *є обов'язковим засобом* спілкування на всій території України при здійсненні повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування (мова актів, роботи, діловодства, документації тощо), а також в інших публічних сферах суспільного життя, які визначаються законом (частина п'ята статті 10 Конституції України) [3].

Аналіз статті 10 Конституції України та ряду інших рішень Конституційного Суду України за 2008 та 2011 роки дозволяє погодитись з тим, що його правова позиція, викладена у мотивувальній частині рішень щодо застосування української мови та мови судочинства, базується на тому, що статус української мови як державної є складовою конституційного ладу держави нарівні з її територією, столицею чи державними символами [4];

3) зі змісту п. 5 ч. 2 ст. 9 Закону України «Про громадянство» випливає, що однією із умов прийняття до громадянства України є володіння державною мовою або її розуміння в обсязі, достатньому для спілкування; ця умова не поширюється на осіб, які мають певні фізичні вади (сліпі, глухі, ні-

мі) [5]. У такий спосіб законодавець в особі Верховної Ради України презентував факт вільного володіння громадянами України українською мовою в обсязі, принаймні, не нижчому за цей або, навіть, вищому. Таким чином, обов'язок знання української мови для громадян України усіх національностей необхідно розглядати як правову аксіому – твердження, що в силу своєї очевидності вважається істинним і не потребує додаткової аргументації.

Ймовірно, що саме останні два вищенаведені підходи і були покладені в основу формулювання законодавцем змісту ст. 7 Закону України «Про освіту». Така позиція Парламенту до питання мови освіти з усією очевидністю свідчить про те, що українці мають не право на використання української мови, а обов'язок знати її, вивчати та нею послуговуватись.

Весь тривалий та непростий історичний період становлення української державності (до 1991 р.) був пов'язаний з боротьбою за утвердження української мови, за невід'ємне право користуватися нею, як рідною. Однак зі здобуттям незалежності, прийняттям у 1996 р. Конституції України ситуація кардинально змінилась – українська мова отримала статус державної (ст. 10 Основного Закону). Поділяємо думку Я. Лесюка про те, що саме відтоді слід говорити вже не про право на використання рідної мови в освітньому процесі, а про необхідність, обов'язок її утвердження [6]. Отже, вважаємо, що саме у такому руслі і сформульований зміст ст. 7 Закону України «Про освіту», що не містить жодних дискримінаційних ознак відносно національних меншин та корінних народів, що проживають на території нашої держави.

Бібліографічні посилання:

1. ПАРЄ ухвалила резолюцію щодо закону України "Про освіту" // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https:// ua.112.ua/polityka/page-priyniala-rezoliutsiiu-za-zakonom-ukrainy-pro-osvitu-415581.html](https://ua.112.ua/polityka/page-priyniala-rezoliutsiiu-za-zakonom-ukrainy-pro-osvitu-415581.html)
2. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/2145-19
3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 51 народного депутата України про офіційне тлумачення положень статті 10 Конституції України щодо застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування та використання її у навчальному процесі в навчальних закладах України (справа про застосування української мови) від 14 грудня 1999 року № 10-рп/99, справа № 1-6/99 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-99>
4. Марковський В.Я., Демків Р.Я. Висновок щодо невідповідності Конституції України положень Закону України «Про засади державної мовної політики» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://language-policy.info/2016/03/vysnovok-schodo-nevidpovidnosti-konstytutsiji-ukrajiny-polozen-zakonu-ukrajiny-pro-zasady-derzhavnoji-movnoji-polityky/>
5. Про громадянство України: Закон України від // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14)
6. Демчук С., Дворецька Л., Позичайло А. Ярослав Лесюк : Слід припинити захищати мову і почати нарешті її утверджувати // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rozmova.wordpress.com/2017/10/13/yaroslav-lesuk/>.